

ИМУЩЕСТВЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ СЪПРУЗИТЕ
ПО НОВИЯ СЕМЕЕН КОДЕКС

Станислава Божидарова

Имущественно-правните отношения между съпрузите представляват сложен семейноправен институт, чиято регламентация се съдържа в българския Семейен кодекс. С влизането в сила на новия Семейен кодекс от 1 октомври 2009 г. (ДВ, бр. 82) институтът претърпява радикални промени от гледна точка на своята материално-правна същност. Имуществените отношения между съпрузите се уреждат с една по-гъвкава – диспозитивна нормативна уредба. Встъпващите в брак могат по собствена воля да посочат избрания имуществен режим.

До влизането на новия Семейен кодекс от 2009 г. имуществените отношения между съпрузите бяха уредени с императивни норми, при действието на които не беше допустимо уговарянето на друг имуществен режим. При действието на Наредба-закон за брака от 1945 г. (отм.) и Закона за лицата и семейството от 1949 г. единствено допустим имуществен режим е бил режимът на разделност. С последващите два Семейни кодекса от 1968 г. и 1985 г. бе въведен комбиниран режим на съпругеска имуществена общност.¹

В момента действащата нормативна уредба позволява встъпващите в брак да изберат приложим имущественно-брачен режим от алтернативно посочените в чл. 18, ал. 1 СК три режима на имуществените отношения между съпрузите:

1. законов режим на общност;
2. законов режим на разделност;
3. договорен режим.

Изборът на имуществен режим се осъществява с волеизявление на лицата преди сключване на брака. Встъпващите в брак предоставят на длъжностното лице по гражданско състояние, съобразно чл. 9, ал. 2 СК обща декларация с нотариална заверка на подписите с посочения избран имуществен режим. Ако избраният режим е договорният и съответно е сключен брачен договор, те предоставят удостоверение от нотариуса относно датата на договора и регистрационния му номер, както и номера, под които нотариусът е вписан в регистъра на Нотариалната камара, и района му на действие. След като извърши проверка относно самоличността, възрастта на встъпващите в брак, предоставените от тях документи и ако няма пречки, длъжностното лице съставя акт за сключване на

The article describes the property relations between spouses in the new Family Code from 1 October 2009.

Relations of real right nature between spouses shall be settled based on the three applicable matrimonial property regimes.

First considered is the legal regime of community with relevant amendments. After that the second applicable regime is described – the legal regime of severability. Particular attention is paid to the unknown up until now – contractual regime.

Each of the applicable matrimonial property regimes, are considered as alternatively selectable where conditions for origination and termination of legal regimes are specified.

граждански брак. В акта се отразява избраният режим на имуществени отношения с данните по чл. 9, ал. 2 СК. В случаите, когато не е избран някой от имуществените режими, в акта се вписва законов режим на общност, основно използващ се като „базисен” (чл. 10 СК).

1. Законов режим на общност

Правната уредба уреждаща имуществените отношения между съпрузите при законовия режим на общност, се съдържа в чл. 21 до чл. 32 на Семейния кодекс. Законодателят е предвидил няколко възможни хипотези, при наличието на които възниква режимът на общност:

а) При липса на избран имуществен режим от встъпващите в брак лица се прилага режимът на съпругеска имуществена общност. От тази хипотеза следва, че ако бъдещите съпрузи желаят да уредят имуществените си отношения чрез законовия режим на общност, то конкретизирано волеизявление не би било нужно. Докато при другите приложими имущественно-брачни режими волеизявлението е задължително.¹

б) Същите последици настъпват и когато встъпващите в брак са непълнолетни или ограничено

¹ Цанкова, Ц., Марков, М., Станева, А., Тодорова, В. Коментар на новия Семейен кодекс. Труд и право, 2009.

запретени. Въпреки че встъпилият в брак непълнолетен съгласно чл. 6, ал. 4 СК става дееспособен (т.е. се еманципира), той не може да се разпорежда с недвижимото си имущество. Такива разпоредителни действия биха били възможни единствено с разрешение на районния съдия по постоянния адрес на непълнолетния.

в) Съгласно чл. 20 СК при сключване на сделка между единия или двамата съпрузи с трето лице, когато в регистъра няма вписан режим на имуществени отношения, се прилага законовият режим на общност.

г) За неуредените с брачния договор имуществени отношения се прилага законовият режим на общност (чл. 38, ал. 4 СК). След като са уговорени взаимните права и задължения на някои имуществени отношения, за тези, за които такава конкретизация липсва, т.е. остават неуредени с брачния договор, се прилага режимът на съпругеска имуществена общност. При прекратяване, разваляне или последвало унищожаване на брачния договор, съгласно чл. 42 и чл. 43 СК, ако страните не са посочили друг имуществен режим, се прилага режима на общност.

Законовият режим на общност е установен в чл. 21, ал. 1 СК. Според тази разпоредба „вещни права, придобити по време на брака в резултат на съвместен принос, принадлежат общо на двамата съпрузи, независимо от това на чие име са придобити“ (чл. 21, ал. 1 СК/2009 г.).

Съгласно това законовоопределените предпоставки за възникване на съпругеска имуществена общност са следните:

а) Във връзка с *вещните права* новият Семейен кодекс от 2009 г. внесе промени, като изключи от режима на общност паричните влогове. Несъобразността във връзка с тази общност се проявяваше от гледна точка на разпоредителните действия. Поначало само титулярът на паричния влог може да се разпорежда с него, по изключение със съдебно решение при определени условия разпоредителни действия можеха да се осъществяват от двамата съпрузи. С оглед на усложненията във връзка с паричните влогове, включени в съпругеската имуществена общност, с новата семейноправна нормативна уредба от 2009 г. те бяха извадени от приложното поле на имуществената общност.

б) Законодателят предвижда, че въпросните вещни права трябва да бъдат придобити „*по време на брака*“. Придобитото имущество преди брака и след него не може да попада под режима на общност. По повод на тази предпоставка възникват особени хипотези. Ако преди сключването на брака е било придобито вещно право от единия съпруг със заемни средства, а впоследствие през време на

брата се погасява от двамата съпрузи, то придобитото вещно право няма да стане съпругеска имуществена общност. Съпругът-несобственик, погасявал заема, има законовото право да изяви облигационна претенция, като се позове на чл. 59 ЗЗД за неоснователно обогатяване от страна на съпруга-собственик.

Когато единият от съпрузите придобие вещно право въз основа на договор за издръжка и гледане, то ще стане съпругеска имуществена общност (тълк. р. № 30 от 17.06.1981 г. на ОСГК ВС). Допустимо е обаче един от съпрузите да прехвърли неговата собственост на другия срещу договор за издръжка и гледане по време на брака и в този случай придобитото не става съпругеска имуществена общност.

в) Вещното право, придобито през време на брак, трябва да бъде „*в резултат на съвместен принос*“. Съгласно чл. 21, ал. 2 и ал. 3 СК съвместният принос се предполага до доказване на противното (оборима презумпция) и той може да се изрази във влагане на средства, на труд, в грижи за децата и домакинството. Законодателят е обособил сравнително широкообхватно приложно поле с оглед на възможността на съпруга за принос и с цел недопускане на неоснователно обогатяване.

Искът за значително по-голям принос е конститутивен (чл. 124, ал. 1 ГПК). Според чл. 21, ал. 4 СК той може да бъде предявен от:

а) Съпруг по време на брака или след неговото прекратяване. Особена хипотеза тук е, че единият съпруг може да предотврати принудително изпълнение за личен дълг на единия съпруг върху обща вещ. Това може да стане, като предяви иск за значително по-голям принос и установи, че вещта е изцяло негова собственост, а съпругът-длъжник няма права върху нея.

б) Това право принадлежи и на наследник на съпруг (чл. 21, ал. 4 СК).

По своята правна същност законовият режим на общност е комбиниран режим, като се обособяват вещни права – съпругеска имуществена общност и разделно притежание на лично имущество.² Лични са вещните права, придобити преди брака, както и придобити по време на брака по наследство и въз основа на договор за дарение, като остават собственост на съпруга който ги е придобил. Това е така, защото законодателят отчита пълна липса на изискуемата предпоставка за „съвместен принос“, без която имуществото не може да попада под режима на общността. Придобивният способ на споменатите вещни права е безвъзмезден, което

² Ненова, Л. Семейно право. Нова редакция, М. Марков. Софи-Р, 2009.

очертава невъзможността на съпруга-несобственик да допринесе. Такива са и вещните права, придобити от единия съпруг, когато кредитор е насочил изпълнение за личен дълг на другия съпруг по реда на ГПК, върху вещни права, които са съпругеска имуществена общност (чл. 22, ал. 1 СК).

Съгласно чл. 22, ал. 2 и ал. 3 СК в кръга на *личното имущество* попадат и придобити от единия съпруг през време на брака движими вещи, които му служат за обикновено лично ползване, за упражняване на професия или занаят. Тук възниква въпросът кои са вещите, които се причисляват за обикновено лично ползване. В правната теория се възприема, че са движими вещи, включени в ежедневното употребиение с оглед на материалния статус на съпрузите. Към личното имущество спадат и вещните права, придобити от съпруг – едноличен търговец, по време на брака, за упражняване на търговската му дейност и принадлежащи към неговото предприятие.

Преобразуване на лично имущество има тогава, когато вещните права са придобити със средства или по друг начин от друго лично имущество, придобито преди или по време на брака (чл. 23, ал. 1 СК). Тази вещно правна трансформация, макар осъществена по време на брака се признава отново за лично имущество на съпруга-титляр поради липсата на пряк принос от страна на другия съпруг. В правната теория са обособени няколко вида трансформация:

а) Пълна трансформация. Тя ще бъде налице когато новото имущество е придобито изцяло от преходното лично имущество.

б) Частична, наричана още смесена трансформация – когато имуществото е придобито отчасти с преобразувано имущество или с лични на двамата съпрузи средства.³

Законодателят е регламентирал и действията на съпрузите във връзка с *управлението и разпореждането с общото имущество*. Действията по управление са действия по запазване, поддържане и използване на имуществото. Докато действията по разпореждане се характеризират като действия по прехвърляне, изменение, ограничения, прекратяване на правото върху имуществото.

Съгласно чл. 24, ал. 1 СК, докато трае бракът, съпрузите не могат да се разпореждат с дела, който биха получили при прекратяване на имуществената общност. Според Е. Матеева между съпрузите възниква особена, бездялова съсобственост, която се различава от обикновената гражданска съсобственост по Закона за собствеността – не може да бъде прекратявана, докато имуществените им отноше-

ния са подчинени на законовия режим на общност (чл. 24, ал. 1 и чл. 28 СК).⁴

Управлението на общото имущество може да се осъществява от всеки от съпрузите поотделно, докато разпореждането трябва да бъде със съвместното участие и на двамата. Чл. 24, ал. 4 и ал. 5 СК при охранителното производство предвиждат, че разпореждането с обща недвижима вещь, осъществено от единия съпруг, е оспоримо. Другия съпруг има право да оспори незаконосъобразно извършените действия по исков ред в 6-месечен срок от узнаването, но не по-късно от три години от извършването му. Когато неправомерно разпореждане е осъществено с обща движима вещь чрез възмездна сделка, ако третото лице не е знаело, придобива вещь. При безвъзмездно разпореждане или такова, за което се изисква писмена форма с нотариална заверка на подписите, потърпевшият съпруг може да оспори в по-горе посочените давностни срокове.

Законодателят стриктно регламентира действията на разпореждане със *семейното жилище*, като дори обособява пряка невъзможност на самостоятелно разпореждане, ако е лична собственост на единия от съпрузите. Понятието „семейно жилище“ се извежда от параграф 1 от ДР на СК, според който жилището трябва да е обитавано от двамата съпрузи и техните ненавършили пълнолетие деца, за да се дефинира и като семейно. Съпругът-собственик на семейното жилище може да осъществява вещно правни действия на разпореждане само със съгласието на другия съпруг. Единственото изискване е съпрузите да нямат друго жилище – обща собственост или лична собственост на всеки от тях. Когато липсва съгласие, разпореждането се извършва с разрешение на районния съдия, ако се установи, че няма да бъде във вреда на ненавършилите пълнолетие деца и на семейството като цяло.

Основанията за прекратяване на съпругеската имуществена общност са уредени в чл. 27 СК, а именно:

а) С прекратяването на брака поради смърт на единия от съпрузите, унищожаване на брака или с развод се прекратява и режимът на общност.

б) Второто основание предвижда, че може да бъде прекратен режимът и по време на брака, ако важни причини налагат това по съдебен ред. Законодателят не дава конкретизация от какво естество могат да бъдат въпросните „важни причини“. Поради липса на нормативна обусловка съдът има право на преценка с оглед на конкретния случай.

в) При избор на друг имуществено-брачен режим – законов режим на разделност или договорен режим, режимът на общност се прекратява.

³ Ненова, Л. Семейно право. Нова редакция, М. Марков. Софи-Р, 2009.

⁴ Матеева, Е. Семейно право на Република България. Унив. изд. на ВСУ „Черноризец Храбър“, 2009.

г) Когато изпълнението, насочено от кредитор върху вещь – съпругеска имуществена общност, по реда на ГПК за личен дълг на единия от съпрузите прекратява общността върху тази вещь.

д) Основание за прекратяване на съпругеската имуществена общност настъпва с влизане в сила на решението за откриване на производство по несъстоятелност срещу съпруг – едноличен търговец или неограничено отговорен съдружник. Съгласно чл. 614, ал. 2 и ал. 3 ТЗ, които уреждат масата на несъстоятелността – в имуществото на длъжника-едноличен търговец и неограничено отговорен съдружник, се включва и една втора част от съпругеска имуществена общност. Прекратяването или делбата на съпругеска имуществена общност, както и определянето на по-голям дял, осъществено в срок от 6 месец, преди началната дата на неплатежоспособността до приключване на производството по несъстоятелност са недействителни (чл. 615 ТЗ).

При прекратяване на законовия режим на общност въз основа на някое от основанията с изключение на алтернативно избран друг имуществен режим, следва трансформация на общото имущество. Между съпрузите ще възникне обикновена съсобственост с равни дялове (чл. 28 СК). *По-голям дял* от прекратената имуществена общност може да вземе единият съпруг въз основа на някои от законопредвидените хипотези в чл. 29 СК. Първите две определят, че по-голям дял от общото имущество съдят може да определи на съпруга, на когото е предоставено упражняването на родителските права по отношение на ненавършилите пълнолетие деца. Той ще получи и извън дела си движимите вещи, предназначени за тяхното отглеждане и възпитание. Другата хипотеза се основава на изискването на общ принос, като съдят може да определи по-голям дял на единия съпруг, ако приносът му в придобиването е значително по-голям от приноса на другия съпруг.

Разпоредбата на чл. 30, ал. 1 СК обособява възможността на съпруга-несобственик да получи част от личното имущество на другия съпруг. При последвал развод всеки от съпрузите има право да получи част от вещите, служещи за упражняване на професия или на занаят, и от вземания на другия съпруг, придобити по време на брака, ако са на значителна стойност, и е налице принос. Законодателят е обособил, че принос ще бъде налице, когато съпругът е допринесъл за придобиването им с труда си, със средствата си, с грижите за децата или с работата си в домакинството. Кондикционният иск може да се предяви и преди развода, по време на брака, ако поведението на съпруга-титуляр поставя в опасност интересите на другия съпруг или децата.

Исковете за определяне на по-голям дял на съпруга при прекратяване на общността поради развод (чл. 29, ал. 3 СК) или прекратяване по време на брака (чл. 27, ал. 2 СК) и искът за получаване на част от личното имущество могат да се предявят в срок до една година от прекратяването на брака или на съпругеската имуществена общност. Искът по чл. 29, ал. 1 и 2 СК може да се предяви до една година от влизането в сила на решението за упражняване на родителските права (вж. чл. 31 СК).

2. Законов режим на разделност

Правната характеристика на втория имуществено-брачен режим – режима на разделност, се съдържа в чл. 33 СК, според който „правата, придобити от всеки от съпрузите по време на брака, са негово лично притежание”. Съгласно този текст имуществата, придобити по време на брак, са собственост на съпруга-титуляр на вещното право. Ако дадено имущество е придобито от двамата съпрузи съвместно, то между тях ще възникне обикновена гражданска съсобственост.

Режимът на имуществена разделност не игнорира приноса на съпруга-несобственик. Съгласно чл. 33, ал. 2 СК при прекратяване на брака по иск ред съпругът, който не е титуляр на придобитото по време на брака имущество, има право да получи част от стойността му, доколкото е допринесъл с труд, със средствата си, с грижа за децата, с работа в домакинството или по друг начин. Касае се за специален иск за неоснователно обогатяване, който изключва приложението на общия по чл. 59 ЗЗД.

Когато съпругът-собственик е предоставил на другия съпруг вещь за ползване, при липса на противна уговорка, ползващият дължи само плодовете, които са налице към датата на писменото им поискване (чл. 35 СК). Това е така с оглед на естеството на личните отношения между съпрузите, като те не могат да претендират за насрещно възнаграждение един спрямо друг във връзка с ползването на лични вещи. Следователно между съпрузите може да се сключи договор за заем за послужване, а не например договор за наем.

Отговорността на съпрузите за задължения на семейството е очертана в чл. 36 СК. Съгласно тази разпоредба разходите за задоволяване на нуждите на семейството се поемат от двамата съпрузи. Законодателят е предвидил, че съпрузите отговарят солидарно във връзка със задълженията за текущите разходи на семейството.

3. Договорен режим

Една от основните промени, които бяха внесени с новия Семейен кодекс от 2009 г., е въвеждането на непознатия досега имуществено-брачен договорен

режим в отношенията между съпрузите. Неговата нормативна уредба се съдържа в чл. 37 до чл. 43 на Семейния кодекс.

В правната литература брачният договор се дефинира като договор между бъдещи или настоящи съпрузи, с които те уговарят взаимни права и задължения с вещноправен характер, с което уреждат всички или някои имуществени отношения помежду си във връзка със сключването на брака, по време на брака, както и след евентуалното му прекратяване.⁵

От гледна точка на своя специфичен характер брачният договор следва да бъде характеризиран като:

а) двустранен – винаги се сключва от мъж и жена, които желаят да встъпят в брак или са вече встъпили;

б) възмезден – всяка от страните се ангажира за определена престация, очаквайки насрещна престация;

в) формален – разпоредбата на чл. 39, ал. 1 СК глас, че брачният договор се сключва лично от страните в писмена форма с нотариална заверка на съдържанието и на подписите;

г) консенсуален – договорът трябва да бъде сключен в резултат на волеизявлението на страните;

д) акцесорен – договорът поражда предвидените права и задължения само при наличието на брачно правоотношение. Определено отклонение от акцесорния характер има, когато в договора са уговорени последиците от развода.

Страните по договора могат да бъдат само мъж и жена с оглед на предстоящия или вече съществуващия брак. Особен е случаят, когато съпругът е непълнолетен или ограничено запретен. Член 37, ал. 2 предвижда, че брачен договор могат да сключат само дееспособни лица. За да може договорът да произведе правни действия, непълнолетният съпруг трябва да е станал дееспособен с навършването на 18 години или ограниченото запрещение да е отменено.

Когато брачният договор бъде сключен преди брака, той ще произведе предвидените в него вещноправни права и задължения, след като лицата встъпят в брак, т.е. той има действие за в бъдеще.

Съгласно чл. 37, ал. 3 СК брачен договор може да бъде сключен и по време на брака. В този случай няма пречка договорът да произведе действие от датата на сключване. Съпрузите обаче могат по собствена воля да уговорят друга дата (чл. 40, ал. 1 СК). Когато посочената дата е за в бъдеще (т.е. след сключването на договора), тя ще представлява отлагателен срок. Уговореният начален момент

може да бъде и преди датата на сключване. В този случай договорът ще има обратно действие, като най-ранен момент може да бъде посочен от датата на сключване на брака.

Брачният договор може да *съдържа* само уговорки относно имуществените отношения между страните (чл. 38, ал. 1 СК). Клаузите, които се отнасят до неимуществени отношения, биха били нищожни. Законодателят е посочил елементите, които могат да се уредят с брачния договор, а именно:

а) правата на страните върху имуществото, което ще бъде придобито през време на брака – страните могат да уговорят различни права върху придобитото имущество. Те могат да определят дали ще бъде лично притежание на съпруга, който ги е придобил, общи на двамата при определени дялове или неделима бездялова съпругеска общност. Страните могат да уговорят различен приложим режим за всяко едно от придобитите имущества.

б) правата на страните върху притежаваните от тях бредбрачни имущества, включително и прехвърляне или учредяване на вещни права в полза на другата страна. Такава клауза би имала вещно-прехвърлително действие. В договора могат да бъдат включени не само предбрачни права, но и задължения. Не може обаче да бъде включена клауза, съгласно която придобитото преди брака имущество ще стане съпругеска имуществена общност.

в) начините на управление и разпореждане с имуществото, включително и със семейното жилище. В договора може да се включи клауза, съгласно която разпоредителните действия да се извършват съвместно или еднолично. Когато е предвидено единият съпруг да извършва сделки с общо или лично имущество със съгласието на другия, е необходимо да се конкретизира формата на изразеното съгласие. Съгласно другите два имуществено-брачни режима разпореждането със семейното жилище е ограничено. Това може да бъде преодоляно, ако се впише клауза, съгласно която съпругът-тителар може да се разпорежда с него еднолично.

г) участието на страните в разходите и задълженията на семейството. В договора може да се посочи, че се възлагат изцяло на единия съпруг, като другият бъде освободен от тях. Няма пречка да се обособи и разделна отговорност за задължения към трети лица.

д) издръжката на съпрузите по време на брака и след неговото прекратяване с развод. Страните спокойно могат да уговорят издръжката (размер, срок, условия), като единственотя трябва да бъде по-благоприятна от предвидената в закона.

е) издръжката на децата от брака – и тука страните могат свободно да уговорят размера, срока и условията на издръжката. Не могат обаче да уговорят, че издръжка няма да се дължи.

⁵ Ненова, Л. Семейно право. Нова редакция, М. Марков. Софи-Р, 2009.

ж) имуществените последици при развод. Страните могат да уговорят дялове върху общото имущество или личното имущество на единия от съпрузите и т.н.⁶

Брачният договор може свободно да бъде *изменен* по време на брака, съобразно предвидената форма за неговото сключване (чл. 41, ал. 1 СК). Разпоредбата на чл. 41, ал. 2 СК предвижда, че съответното изменение не може да засяга вече придобити права на трети лица.

Сключеният брачен договор може да се прекрати по някои от посочените в чл. 42, ал. 1 СК основания:

- По взаимно съгласие на страните. Когато страните не сключат нов брачен договор или не са посочили приложим имуществено-брачен режим, се прилага законовият режим на общност.

- По иск на единия съпруг при съществена промяна на обстоятелствата, когато с договора сериозно се застрашават интересите на съпруга, на ненавършилите пълнолетие деца или на семейството като цяло.

- При прекратяване на брака, освен клаузите, които уреждат последиците от прекратяването му и са предназначени да действат и след него.

Брачният договор може да бъде *развален* по съдебен ред по чл. 87, ал. 1 ЗЗД, ако това не противоречи на принципите на Семейния кодекс и на добрите нрави. Договорът може да бъде развален и частично. Във всеки един от случаите развалянето ще има действие за в бъдеще (чл. 42, ал. 2 СК).⁷

Във връзка с недействителността на брачния договор чл. 43 СК препраща към общите разпоредби на Закона за задълженията и договорите.

Унищожаването на брачния договор по чл. 43, ал. 2 СК има действие за в бъдеще. В този случай съпрузите могат да посочат друг приложим имуществено-брачен режим или да сключат нов договор. Ако не направят това, се прилага законовият режим на общност.

Съгласно чл. 19 СК всеки от избраните режими подлежи на регистрация. Брачният договор и приложимият законов режим се регистрират в Централния електронен регистър към Агенцията по вписванията. Регистърът е публичен, като целта му освен информационна е и с цел противопоставимост спрямо трети лица.

Регистрацията се извършва служебно въз основа на уведомление от общината или кметството, в чийто регистър по гражданско състояние се съхранява актът за сключен граждански брак. Уведомлението се изпраща веднага до териториалното звено на Агенцията по вписванията по седалището на съответния окръжен съд, в района на който се намира общината (чл. 19 СК).

Адрес за контакти

Станислава Божидарова, студентка, IV курс,
специалност „Право”
ВСУ „Черноризец Храбър”

⁶ Ненова, Л. Семейно право. Нова редакция, М. Марков. Софи-Р, 2009.

⁷ Станева, А. Брачният договор по новия Семейен кодекс. Сиела, 2009.